

УДК 336.9

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Пікалов В.С.

*Торгово-промислова палати Криму, Сімферополь, Україна
E-mail: vladipik@mail.ru*

У статті розглядається сучасний стан співробітництва України з країнами Близького Сходу. Підкреслюється важливість регіону для України в умовах глобалізації. Визначені пріоритетні напрямки співробітництва та окремі елементи стратегії розвитку співпраці з країнами Близького Сходу.

Ключові слова: економічне співробітництво, Близький Схід, експорт-імпорт товарів, регіональна політика.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ За роки незалежності відношення України з різними державами та організаціями розвивалися за різними сценаріями й за всілякою мірою успіху. Багато що залежало як від внутрішньополітичної ситуації, так і від положення справ в регіоні й на міжнародній арені. Торгово-економічні відносини України з країнами Близького Сходу не виключення. Зовнішньоекономічна діяльність у даному напрямку відкриває для нашої держави значні перспективи виходу вітчизняної продукції на ринки близькосхідного регіону. Україна має можливість стати одним з лідерів в зовнішньоекономічній діяльності на Близькому Сході, пролягаючи нові шляхи до цього стратегічно важливого, але й дуже складного регіону світу. Як вказують наукові дослідження, дана область є не зразково-показовим варіантом, але має послідовно-зростаючий характер розвитку економічних відносин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ Дослідженню розвитку економічних відносин України з країнами Близького Сходу була присвячена низка наукових праць таких українських вчених як: С. Глазьев, С. Гринецький, М. Захматов, Д. Кочубей, Н. Перстнева, В. Піла, Д. Серов, Ю. Скороход, Ю. Токарев, М. Фащевський, А. Цігічко, В. Швед. З наукової точки зору вважається за доцільне здійснювати на постійній основі моніторинг та аналіз даної проблематики, так як систематизація напрацювань за даним напрямком дозволить керівництву держави оптимізувати шляхи розвитку пріоритетних напрямків подальшого ведення діалогу в економічній сфері [1, 2, 3].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ Визначити перспективи економічних відносин України з країнами Близького Сходу, а також чинники, які можуть сприяти стабільному розвитку даних відносин, шляхом аналізу існуючої нормативно-правової бази та сучасного стану торгово-економічного співробітництва.

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ На сьогодні, між Україною та країнами Близького Сходу створено дієву договірно-правову базу для всебічного розвитку двосторонніх відносин, здійснення ефективного співробітництва на всіх рівнях – міждержавному, міжурядовому, міжвідомчому та міжрегіональному. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та країнами Близького Сходу регулюється низкою угод про вільну торгівлю, виробничу кооперацію, запобігання подвійного оподаткування та ін. Але, існують країни, наприклад Катар,

з якими станом на початок 2010 року, Україна уклала лише одну міжурядову угоду “Про економічне, торговельне та технічне співробітництво”, яка була підписана у січні 2002 року та набула чинності у грудні 2004 року [4].

Зокрема, українські вчені та державні посадовці зазначають, що на даний час проблема співпраці України з країнами Близького Сходу не залишається без уваги. Керівництво держави підкреслює важливість Близького Сходу для української зовнішньої політики й економіки [5, с. 7]. Не дивлячись на зусилля приватного бізнесу та вчених, країні поки ще не вдається створити критичну масу для прориву в даних відносинах. Дії уряду України в даному напрямку вважаються фрагментарними за наступними причинами:

По-перше, на нетрадиційних для радянської продукції ринках, українські виробники виглядають мало ефективними на фоні конкурентів з Європи, Америки й Південно-східної Азії. Вони не проявляють серйозної ініціативи для освоєння ринків близькосхідних країн. Українські підприємства, бажаючи грати активну роль у просуванні власної продукції до ринків країн Близького Сходу, не готові нести необхідні для цього витрати.

По-друге, українська продукція, яка постачається через посередників з третіх держав до близькосхідних країн, в основному є сировинною. Тому вважається не конкурентноздатною в країнах арабського світу.

По-третє, за період незалежності України, країни Близького Сходу не займали пріоритетного міста у зовнішньоекономічній політиці держави. Керівництво України зосереджувало зусилля на курсі євроатлантичної інтеграції, що, у свою чергу, диктувало особливу позицію до проблем Близькосхідного регіону.

Результати роботи спільних комісій та підписані угоди залишаються в основному на папері. У свою чергу, більшість країн Близького Сходу не можуть чітко сформулювати доктрину економічної співпраці з новоутвореними пострадянськими державами, за винятком Російської Федерації [6].

По-четверте, взаєморозумінню між потенційними партнерами з України й близькосхідними країнами заважають стереотипне мислення і помилкова уява один про одного. Головну роль у формуванні цього продовжують грати засоби масової інформації. Образи, що створюються, мають негативний характер [7, с.406-409].

В той же час, всі ці причини мають тимчасовий характер, і можна з упевненістю прогнозувати збільшення обсягів українсько-близькосхідних зв'язків найближчими роками, про що свідчать об'єктивні дані поліпшення інвестиційного клімату.

Звичайно, на даний час істотну негативну роль зіграла світова криза, що почалася в останньому кварталі 2008 р. в США й, яка охопила практично усі країни світу, включаючи Україну.

Серед об'єктивних чинників економічних стосунків, які позитивно можуть вплинути на розвиток торгово-економічних відносин України з країнами Близького Сходу, необхідно відзначити наступне. В Україні сформована значна діаспора країн Близького Сходу, існує досить дієздатна й активна кількість представників ділових кіл, потенціал яких може сприяти розвитку двосторонніх бізнес контактів. Кількість представників ісламського світу в Україні за роки незалежності збільшилася від 1,2 до 2,3 млн. чол., що складає близько 5% населення держави [8].

В той же час, більша кількість країн Близького Сходу становлять значний інтерес для України як перспективний ринок товарів, послуг і технологій, транспортний, транзитний, торговельно-фінансовий і туристичний центр. Завдяки

своєї традиційної ролі регіонального торговельно-економічного посередника, деякі країни можуть розглядатися як своєрідні “ворота” для просування української продукції та технологій на ринки інших суміжних арабських країн.

Україна, у свою чергу, приваблює великим промисловим та науково-технічним потенціалом, широкими транзитними можливостями. Через територію України проходять важливі транспортні комунікації, які з’єднують Європу з країнами Середнього Сходу та Центральної Азії. Географічна близькість України та країн Близького Сходу, зручність морського та повітряного сполучення, взаємодоповнюючий характер національних економік, створюють об’єктивні передумови для успішної розбудови взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва з близькосхідними країнами.

За даними держкомстату України простежується поступове зростання експорту української продукції до країн Близького Сходу. Так, за період 2001-2009 рр. Україна, в цілому, залишається експортером власної продукції до Азербайджану, Вірменії, Бахреїну, Грузії, Єгипту, Ємену, Ізраїлю, Іраку, Ісламської Республіці Іран, Йорданії, Катару, Кувейту, Лівану, Об’єднаних Арабських Еміратів, Оману, Палестинської Території, Саудівської Аравії та Туреччини [9].

Таблиця 1

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України з країнами Близького Сходу

	2001		2005		2009	
	тис. дол. США		тис. дол. США		тис. дол. США	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Азербайджан	45608,09	8155,97	290741,99	27789,30	546638,7	282794,6
Вірменія	22084,70	10661,91	97500,16	13211,08	165628,0	28217,0
Бахреїн	9,28	0,79	5857,23	-	141,2	1331,4
Грузія	36460,64	11193,44	199733,55	41000,09	398208,2	97807,3
Ємен	6078,99	-	28312,33	65,93	16521,9	15,9
Ізраїль	132571,17	57134,27	290738,61	62994,27	393597,2	79881,2
Ірак	293074,05	0,15	83313,28	209,10	236513,0	46,2
Ісламська Республіка Іран	161499,17	3401,26	577012,01	18188,53	755820,1	33193,1
Йорданія	45216,30	1882,82	182056,44	10760,25	474486,0	14990,3
Катар	167,91	11,26	12851,07	0,82	11664,2	3629,3
Кувейт	1319,24	1,32	16619,78	593,24	22210,2	1136,5
Ліван	99352,10	1421,66	102514,04	1965,85	694099,1	3543,9
Об’єднані Арабські Емірати	118337,42	2414,56	345667,66	10357,18	318628,1	35646,4
Оман	2757,13	490,84	47904,99	460,23	14948,3	1896,7
Палестинська Територія	-	-	-	-	629,6	5,2
Саудівська Аравія	123845,30	2862,94	386484,29	3039,91	498177,9	8301,2
Сирійська Арабська Республіка	177579,36	2427,30	676163,25	27725,90	753297,8	15609,5
Туреччина	1009379,86	138156,36	2034974,78	607697,21	2126526,4	952243,6
Єгипет	204190,25	9897,39	802501,88	37066,63	1013336,4	61711,7
ВСЬОГО:	16264734,34	15775092,66	34286748,26	36141094,96	39702883,3	45435559,2

Джерело: [4, 9].

Аналіз торгово-економічних відносин України з близькосхідними країнами (табл. 1) вказує на те, що на даний час, у порівнянні із загальним обсягом експорту,

частка продукції, яка імпортується з України до країн Близького Сходу складає тільки 25%, де 20 % надходить до Туреччини. У порівнянні із загальним обсягом українського експорту у 2001 році, кількість експортних операцій, яка здійснена Україною з нижчезазначеними країнами у 2010 році, майже не змінилася (різниця складає близько 10%). Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами також відображає зменшення як експортних, так і імпортних показників двосторонньої торгівлі, що було зумовлено впливом негативних наслідків світової фінансової кризи протягом 2008-2009 рр. Але, не зважаючи на негативні наслідки світової фінансової кризи, за 2009 р., Україна, у порівнянні з показниками 2001 р., має негативний обсяг експорту тільки з Іраком (-20%). Звітний період за січень-вересень 2010 р. вказує на те, що торговельний баланс України з країнами Близького Сходу поступово стабілізується. Основними статтями українського експорту до країн Близького Сходу залишаються продукція машинобудівного, сільськогосподарського та металургійного виробництва. В основному українська продукція експортується до Туреччини (5,5%), Єгипту (2,8%), Ісламської Республіці Іран (1,9%), Лівану (1,7%) та Азербайджану (1,3%). За статтею імпорту товарів до України першу п'ятірку складають: Туреччина (2,1%), Азербайджан (0,6%), Грузія (0,21%), Ізраїль (1,7% та Єгипет (0,13%). Слід зауважити, що Туреччина паралельно займає перше місце з країн Близького Сходу, з якою Україна, здійснює найбільшу кількість експортно-імпортних операцій (2001 р. – 2,4 млрд. дол. США, 2005 р. – 8,1 млрд. дол. США., 2009 р. – 11,7 млрд. дол. США).

Слід також зазначити, що торговельно-економічні відносини між Україною та деякими країнами Близького Сходу (Бахрейн, Держава Кувейт, Ліван, Об'єднані Арабські Емірати) характеризуються незначними обсягами товарообігу, де частку українського експорту складають лише декілька позицій [10].

Так, наприклад, протягом останніх років основу українського експорту до Лівану складали чорні метали та зернові культури. Фахівці Міністерства закордонних справ України зазначають, що збільшення експорту продукції металургійного комплексу на ліванський ринок, зокрема розширення його асортименту, вимагає насамперед підвищення якості продукції та дотримання вимог відповідних міжнародних стандартів виробництва. Починаючи з 2001 року простежується поживлення у двосторонній торгівлі. Зокрема, якщо у 2001 році товарообіг складав 100,7 млн. дол. США, то за січень-вересень 2010 р. – 722,5 млн. дол. США. Сальдо торгівлі товарами протягом 2001-2010 рр. залишається позитивним.

Таким чином, для подальшого ведення двостороннього діалогу з країнами Близького Сходу, Україна може продовжити узгоджувати принципи та механізми економічного співробітництва, що у подальшому позитивно відобразиться на міждержавних економічних стосунках. Враховуючи реальні потенціальні можливості Києва відносно близькосхідного регіону, необхідно також визначитися з пріоритетами й зосередити зусилля на традиційних для радянської продукції ринках, де українська продукція ще не повністю витиснена.

Поліпшенню відносин може також сприяти удосконалення й укріплення законодавчої бази щодо захисту інвестицій і торговельно-економічної співпраці з

близькосхідними країнами. Україн важливим є проведення Україною реформ, які стосуються зовнішньоторговельних зв'язків та фінансового обліку, а також міжнародного економічного суддівства. Недосконалість української законодавчої бази в цій області створює низку бар'єрів на шляху торговельного обміну між українськими та діловими колами країн Близького Сходу.

ВИСНОВКИ Перспективними сферами українсько-близькосхідного торговельно-економічного співробітництва залишаються: сільське господарство, енергетика, промисловість, будівництво, транспорт, іригація та водне господарство.

Розширенню торговельно-економічного співробітництва між державами в 2011 році може сприяти:

– продовження роботи Міжурядових комісій з торговельно-економічного співробітництва;

– започаткування міжрегіональної співпраці (між окремими областями та містами, Торгово-промисловими палатами, підприємствами та ін.);

– активізація в Україні інформаційної кампанії стосовно можливостей близькосхідного ринку збуту для української продукції;

– участь України у тендерах, які проводитимуться на території близькосхідних держав (енергетична, будівна та транспортна галузь);

– розвиток двостороннього співробітництва у сфері військово-технічного співробітництва;

– у зв'язку з тим, що товарообіг між Україною та країнами Близького Сходу, частково залежить від пропускнуої спроможності поромних переправ країн Чорноморського регіону, наприклад Іллічівськ-Поті-Батумі, вийти з ініціативою щодо розробки спільних проектів з метою збільшення потужностей портів Чорноморського регіону;

– при розробці подальших цільових державних програм, враховувати існуючий контингент з випускників українських вузів та представників української діаспори в країнах Близького Сходу з метою їх сприяння у розповсюдженні інформації відносно позитивного іміджу України, як в політичній, так і в економічній сфері.

Досягнення Україною вищезазначених задач дозволить суттєво збільшити товарообіг з країнами регіону Близького Сходу, транзитний вантажопотік через власну територію, а також експорт національної продукції на ринки країн Європейського Союзу та Середньої Азії. Перспективи подальших досліджень в даному напрямі передбачають поглиблений аналіз економічного співробітництва України та країн Близького Сходу з урахуванням світових кризових тенденцій.

Список літератури

1. Халиль Аль-Саид. Желанное и возможное в украинско-арабских отношениях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.ua/1000/1600/70680>.
2. Гриневецкий С. Региональная политика – слишком важное дело / С. Гриневецкий // Губернатор. – 2001. – С. 11-12.
3. Омар Исмаэль Омар. Состояние и перспективы экономического сотрудничества Украины и стран Ближнего Востока [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://intkonf.org/omar-ismael-omar-rol-ekonomicheskogo-sotrudnichestva-v-mezhdunarodnyih-ekonomicheskikh-otnosheniyah-mezhdu-ukrainoy-i-stranami-blizhnego-vostoka>.

4. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua>.
5. Серов Д.И. Юг Украины и Ближний Восток: состояние и перспективы экономического сотрудничества / Д.И. Серов // Стратегические приоритеты. – 2007. – № 74 (5). – С.7.
6. Офіційний сайт Ділового бізнес Центру Україна-Близький Схід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ume.kiev.ua>.
7. Махарік А. Економічне співробітництво України з країнами близького Сходу у Чорноморському регіоні / А. Махарік // Збірник наукових праць: Проблеми та перспективи розвитку співробітництва між країнами Південно-Східної Європи у рамках Чорноморського економічного співробітництва та ГУАМ. – Севастополь-Донецьк. – 2009. – С. 406-409.
8. Офіційний сайт Європейсько-арабського фонду міжкультурних комунікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroarabia.com.ua/index.php>.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Аль Газу Али Ахмед Мохаммед. Экономические предпосылки сотрудничества промышленных предприятий Украины и Ближнего Востока / Аль Газу Али Ахмед Мохаммед // Економічний Вісник НТУУ «КПІ» Міжнародна Економіка. – 2010. – №3. – С. 46-49.

Пикалов В. С. Современное состояние и перспективы развития торгово-экономических отношений Украины со странами Ближнего Востока / В.С. Пикалов // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия "Экономика и управление". – 2011. – Т. 24 (63). № 1. – С.149-154.

В статье рассматривается современное состояние сотрудничества Украины со странами Ближнего Востока. Подчеркивается важность региона для Украины в условиях глобализации. Определены приоритетные направления сотрудничества и отдельные элементы стратегии развития сотрудничества со странами Ближнего Востока.

Ключевые слова: экономическое сотрудничество, Ближний Восток, экспорт-импорт товаров, региональная политика.

Pikalov V. Current state and prospects for development of trade and economic relations of Ukraine with the near East Countries / V. Pikalov // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. – Series: Economy and Management. – 2011. - Vol. 24 (63), № 1. – P. 149-154.

In the article the current state of collaboration of Ukraine with the Near East countries is examined. Importance of region is underlined for Ukraine in the conditions of globalization. Priority directions of collaboration and separate elements of strategy of development of collaboration with the Near East countries are selected.

Keywords: economic collaboration, Near East, export-import of commodities, regional policy.

Статья поступила в редакцию 20. 12. 2010 г.